

СТРАТЕГІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВЛАДИ У РОЗУМІННІ МІШЕЛЯ ФУКО

У статті аналізуються проблеми осмислення влади як категорії, її політичної форми вияву та притаманних їй характеристик. Розглядається розуміння даного концепту відповідно до дослідницької позиції Мішеля Фуко. Досліджується історичний вимір її модифікації та видозміни через механізми дисциплінарних практик та фактори, що до цього спричинили. Проаналізовано співвідношення влада-знання, їх взаємну кореляцію та детермінацію, водночас розтлумачено політичну владу через таку призму. Окреслено сучасну стратегію функціонування механізмів політико-владних відносин, її основні властивості.

Ключові слова: влада, дискурс, знання, дисципліна, контроль, механізм, стратегія, концепт.

Гарбадин А. С.

СТРАТЕГИИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ВЛАСТИ В ПОНИМАНИИ МИШЕЛЯ ФУКО

В статье анализируются проблемы осмысления власти как категории, ее политической формы проявления и присущих ей характеристик. Рассматривается понимание данного концепта в соответствии с исследовательской позицией Мишеля Фуко. Исследуется историческое измерение ее модификации и видоизменения через механизмы дисциплинарных практик и факторы, которые к этому привели. Проанализировано соотношение власти-знания, их взаимная корреляция и детерминация, одновременно разъяснена политическая власть через такую призму. Очерчено современную стратегию функционирования механизмов политико-властных отношений, ее основные свойства.

Ключевые слова: власть, дискурс, знание, дисциплина, контроль, механизм, стратегия, концепт.

Garbadyn A.

STRATEGY FUNCTIONING OF POWER IN THE SENSE OF MICHEL FOUCAULT

The article analyzes the problems of understanding power as a category of its political forms of expression and peculiar to this performance. A understanding of the concept according to research positions Michel Foucault. Examined the historical dimension of its modifications and variations through the mechanisms of disciplinary practices and factors that led to this. Correlation of power-knowledge, their mutual correlation and determination, while political power is explained through a prism. Outlined the current strategy of functioning mechanisms of political power relations, its basic properties.

Key words: power, discourse, knowledge, discipline, control, mechanism, strategy, concept.

Проблема влади, її політичної форми вияву, набуває особливої актуальності для сьогодення. Передусім через те, що класичні схеми її інтерпретації мають своє означення через категорії панування-підпорядкування, примусу, специфіка яких уже не здатна повною мірою охопити сенс існування влади на сьогоднішній день. Теоретичні напрацювання Мішеля Фуко дають відповіді на цю

проблематику і водночас сприяють розгляду історичної еволюції цього концепту.

Дослідження даної проблематики не набуло в межах вітчизняної політичної науки системного характеру, оскільки дослідницькі акценти розставлялись більше на питаннях філософського змісту, при цьому механізми реалізації влади у межах політичного простору існування людини не розглядались. Відповідно, ключовою метою є розгляд стратегій функціонування влади, політичних механізмів її реалізації. Це передбачає ряд за-

вданий, зокрема, осмислення влади як категорії, а також простеження в історичному вимірі її видозміни. Також слід приділити увагу питанням її сучасних стратегій функціонування, розглянути специфіку співвідношення влади-знання як основного в даному аспекті, відповідно до теоретичних розробок Мішеля Фуко [1; 2; 3].

Стратегія конкретно-історичного модусу функціонування влади, на думку Фуко, її дискурсивної артикуляції, на пряму пов'язана із формою знання. У цьому ключі мова йде про певні режими влади-знання – „звідси цілком природно, що локалізація влади ним не обмежується виключно рамками політичної системи, а поширюється на ситуативність соціальних відносин. Вона розчиняється у дисциплінарних практиках та епістемах, які продукують соціальну реальність” [3, с. 248].

Відповідно, тут мова йде про відношення влади-знання. Це таке знання, яке безпосередньо визначається цілями та завданнями влади, передбачає виокремлення специфічних об'єктів влади. Влада ніби сама формує свій об'єкт пізнання. Влада-знання – це таке знання, „яке розвивається і збагачується шляхом збору інформації і спостережень за людьми у функції об'єктів влади” [4]. Це також і влада, що реалізує себе у формі знання – самовідтворюваного для власного буття.

Досліджуючи специфіку конструкцій влади-знання Фуко відзначав їх децентрованість. Її суть полягає у відсутності Суверену, Государя, Властителя, тобто немає ієрархічної привілейованості, немає визначального носія і спричинювача чіткої каузальності, немає телеологічної доцільності. Влада усюди. У неї нема чіткого обличчя, у неї тисячі облич, тисячі характеристик. Влада є процесом взаємоорієнтованості, пронизаним конфліктними відносинами, що засновані на силових полях, які прорізають собою весь соціум.

Знання передбачає такі форми власного вираження, як бачення, висловлюваність, тобто можливість себе-виведення як певного смислового архіву. Натомість влада ґрунтується на силових відношеннях – причому силу тут не варто розуміти у вузько-тілесному аспекті. Це також і сила слова, висловлювання, подекуди заміщена пихою. Відповідно перетин влади та знання цілком природний – утворений таким чином комплекс поєднує вищенаведені характеристики, розвиваючи при цьому їхню послідовність, позбавляє їх впорядкованості. Відносини влада-знання стають усе-проникливими, усюди-

наєвними – „влада якраз є безформним началом, яке просочується між формами знання чи під ними. Тому вона названа мікрофізичною. Вона є силою, силовим відношенням, а не формою” [5, с. 130]. Влада і знання складають, таким чином, нероздільну суміш.

Основою всяких політичних відносин виступає сутнісна приєднаність, взаємодоповнюваність влади та висловлювань істинності, тобто знань. Фуко називає „гротескною” таку властивість тексту чи індивіда володіти через статусне забарвлення владних ефектів такого характеру, що чітко простежується безпосередньо у суті політичної системи на її інституційному рівні – „гротеск – це один із найважливіших методів самодержавного управління. Але той же гротеск, як ви знаєте, використовується і прикладною бюрократією. Адміністративна машина з її неохопними владними ефектами передбачає посереднього, безтолкового, тупого, сірого, смішного, затравленого, бідного, безпорадного чиновника” [1, с. 34]. Така лінія бере свій початок ще з XIX століття і тягнеться по сьогодні. Бюрократичний гротеск є безпосереднім інструментом влади, це канал впровадження її знання, її істинності на суспільне тіло.

Однак усвідомлення всієї нищості такого знання через відверто безсовісну систему адміністративних ритуалів лише підкреслює безмежність, невідворотність механізмів функціонування влади, „яка якраз і може функціонувати зі всією своєю суровістю і у вищому ступені жорстокою раціональністю” [1, с. 35], у безвідносності до „вершини піраміди”, тобто людського себе-втілення у формі управителя.

За версією Фуко, співвідношення влади та знання, їх суспільно-політичного статусу виражається через систему покарань за провину. Усіляка провина у суспільно-державному устрої не є суто виною людини супроти людини чи її майна. Це завжди провина проти спільності – і саме інституційна вираженість влади, її ідеологічна серцевина у цій ситуації виходить на передній план – бо всяке покарання присікає не стільки злочин, скільки злочинне непідпорядкування правилам, нормам, суть яких завжди виростає із джерела влади-знання, їх специфічної направленості. У такому ключі варто із особливою настирливістю відзначити, що влада багато в чому схожа на геніального мислителя, митця. Усякий митець із приставкою „геній” виражає свою геніальність саме через тонке розуміння сучасної йому дійсності, та у її увіковіченні перед обличчям безмеж-

ності буття у своїх творіннях. Влада також дуже тонко, у всіх деталях, найдрібніших вигинах відчуває площину реальності, однак вона лише „заморожує” її у собі через механізми знання. Знання проростає із суспільно-політичної специфіки людини, а влада усе це трансформує, залишаючись усюди-ініде, залишаючись без-обличчя. Її не цікавить вічність, її цікавить лише зараз. Хоч і зараз можна вічністю вважати, однак це уже дещо інша проблематика.

Класична епоха є чи не переломною віхою в історії політичної думки, в історії становлення адміністративних апаратів, політичних інститутів та їх теоретичної обґрунтованості. Також „класична епоха створила такі техніки влади, з допомогою яких влада діє вже не шляхом накладання, а шляхом виробництва і його максимізації. Вже не шляхом виключення, а швидше шляхом економічного та раціонального включення елементів” [1, с. 72]. Саме у цей час сформувалось „мистецтво управління”, стратегія розподілу влад, її сутнісне нове наповнення.

У межах класичного права усіякий злочин зачіпав володаря, – „таким чином, у всякому злочині було зазіхання, бунт, повстання проти володаря” [1, с. 108]. Фуко додає, що навіть у найменшому проступку був напук на царевбивство. Покарання у такому випадку просто зобов’язане було втілювати присутність володаря, який цілком справедливо, у ключі цієї системи влади-знання, відплачував за неповагу до власної персони, – „володар вступав у ще одне протистояння із порушником, але на цей раз на ешафоті, це було ритуальне розраховування ним своєї сили, церемоніальна презентація злочину у перевернутому варіанті” [1, с. 109]. Ритуал покарання був ідеальним – він повністю відновлював пошкоджену владу суверена, а за рахунок наджорстокості ця влада возвеличувалась над злочинцем, чия нікчемність в очах володаря лише підкреслювалась істеричним криком від несамовитого болю. Між покаранням та злочином не було схем типу status quo, не було жодної міри – „у самій серцевині покарання містився дисбаланс. На боці кари повинна була бути свого роду перевага. І цією перевагою був страх, жакливий характер кари” [1, с. 109]. Потенційний злочинець, вдивляючись у очі нікчеми, що терпить муки за проступок супроти суверена, повинен сам усвідомити власну мізерність та неможливість іти супроти такої Величчч.

Характер жаху кари підкреслювався рядом характеристик. По-перше, характер по-

карання напук диктувався характером проступку – це ніби перевернута версія його, актуалізована у процесі покарання. По-друге, основою покарання виступала помста, холодна, виважена, неістерична, а невідвортна. Правитель не просто карає, а й інших таким от чином попереджає. „Як наслідок, в цю економіку – в дисбалансну економіку покарань – цілком природно вписувалась страта” [1, с. 109]. Злочин і кара поєднувались саме жорстокістю, і страта ідеально вписувалась у цей розклад – особливо за рахунок її публічності. Тотальність остраху перед владою забезпечувалась саме таким от чином. Бо за великим рахунком ціль покарання не була власне карати злочинця, ні, ціль крилась у ритуальному відпущенні гріха супроти суверена. Як відзначає Фуко, „механізми влади такі сильні, їх перевага у ритуалі так точно розрахована, що караючи ніколи не доводиться повертати злочин, яким би жакливим він не був, у розпорядження природи. Влада достатньо сильна, щоб увібрати в себе, продемонструвати і анулювати тяжкість злочину в рамках ритуалів володарювання” [1, с. 111].

Тобто у цей час існує виключно стратегія влади, що ґрунтується на самозацикленому знанні – природа злочинності до розгляду не береться.

Влада суверена ніби зациклена на насильстві, не помітила що у постійній театралізованій постановці крові і насилля народу може набриднути роль дешевого матеріалу – „хвороба влади пов’язана із деяким головним надлишком: з тим, що можна назвати надлишковою владою короля, в якій право карати тотожно особистому праву короля” [2].

Уже у XVIII столітті було розроблено нову економіку владних механізмів у формі синкретичної єдності специфічних прийомів та аналітичних формул, які б посилили ефективність влади, зменшивши при цьому затрати на її функціонування. Влада перестала наповнюватись церемоніалом – його місце зайняли нагляд та контроль. Посилення ефективності влади означає „зробити так, щоб владні механізми позбавились неповноти, яка була їм властива” [1, с.113]. Нові ефекти влади поривають із агресією та милістю володаря, стають тотально-фатальними по відношенню до індивіда.

Зменшення витратності функціонування влади криється у зменшенні простору для опору їй – влада вже не протистоїть людині буквально, вона починає її повсюдно супро-

воджувати, вона стає невіддільною від людини, вона стає її тінною.

Теоретично-правовою основою такого переходу стає суспільний договір – „бо першочерговий договір, який громадяни, як вважається, підписали одне з одним, чи під яким вони підписались індивідуально, чітко показав, – не варто про це забувати, – інтересу від природи властиво стикатись з інтересом інших, поступаючись одноособовим затвердженням” [1, с. 117]. Відтепер підтекст злочину криється у тому, що злочинець виступає проти соціуму, інших, як порушник, що порушив власне слово. Це уже не злочинність супроти суверену, це вже злodianня супроти усієї громади. Злочин стає суто егоїстичним за своєю природою, влада ж виступає гарантом відновлення справедливості, що парадоксально замикається на її функціонуванні. Влада для збереження влади. Безпрограшний варіант. Відтепер суспільство, держава виступаю своєрідним тілом, а всяка протиправність – його хворобою. Відтепер покарання відбуватимуться суто в ім'я закону.

Злочинець відтепер – малий деспот, що старається на своєму рівні нав'язати власний, егоїстичний інтерес. Тому в часи Великої французької революції відчутною є тематика спорідненості злочинця і тирана (ексволодаря) – „між двома сторонами описаного договору є своєрідна симетрія: злочинець і деспот є родичами, ідуть, так би мовити, рука об руку, як два індивіди, що відкидаючи, не визнаючи чи розриваючи фундаментальний договір, перетворюють свій інтерес у свавільний закон, який вони нав'язують іншим” [1, с. 120]. Водночас злочинець є ситуативним деспотом, він порушує закон, договір ситуативно, не втримуючись від віяння власних, егоїстичних спрямувань. Він деспот у моменти „осліплення”, коли його природою володіє природа неприродна – як от спалах злочинних міркувань. Натомість „деспот, як такий, на відміну від злочинця, доводить перевагу свого інтересу та своєї волі, віддає їм постійну перевагу” [1, с. 121]. Деспот є злочинцем у своєму статусі, а злочинець – ситуативним деспотом. Деспот є постійним нелегалом, оскільки його воля повстає проти суспільного договору, проти розумного суспільного укладу й порядку, це одинична людина, життя якої злочин *par excellence*, життя якої невід'ємне від злочину. Деспот – протиприродне утворення. А природа таки бере своє. Мусить узяти.

Таким чином, перелом на цьому етапі владних відносин, механізмів влади зумови-

вся неможливістю подальшого співіснування двох протиприродних монстрів – деспота і народу. Народу, який утратив задоволення від втрати владної крові і відчув можливість провести зворотну процедуру. Створилися нові засади усвідомлення суспільно-політичного життя, засади договору, які посприяли якісній зміні специфіки владних механізмів.

Нова економія влади розглядає злочин як протиправну дію цілком раціонального характеру, зумовлену цілком логічними, хоч і егоїстичними інтересами. Саме через необхідність виключення всякого винятку і відбулося створення клінік, тобто інституцій для „аномальної” людини. Відтепер механіка покарань влади ґрунтується на двох засадах. По-перше, на раціональності. Тепер карається безпосередньо злочинець, а не злочин як акт. При цьому карати можна лише у випадку підтвердження чистої раціональності у діях злочинця. По-друге, окрім раціональності при покаранні, слід звертати увагу ще на два важливі моменти: „з одного боку, зрозумілу механіку інтересів, що керують діянням, і, з іншого боку, раціональність діяння суб'єкта” [1, с. 146].

Тепер напряму потрібно засвідчити розумність злочинця. Тут відчутна суттєва зміна у механізмах функціонування влади – відтепер суттєвий акцент поставлено саме на знанні, істиною забарвленому. Раціональність мотивації злочинця вибудовує важливість критеріїв істини/фальші, божевілля/розумності, що ґрунтуються на безпосередньому знанні – як самого злочинця, так і системи нормативного регулювання протиправності.

Відповідно, і посилений інтерес до кримінального божевілля з боку влади не випадковий – „вона відразу зацікавилась божевіллям, спроможним вбивати, оскільки їй потрібно було сформуватися і відстояти свої права у якості влади і знання в області внутрішнього захисту суспільства” [1, с. 152]. Відповідно створення психіатричних інституцій стерло глухий кут, що вималювався у контексті раціонального тлумачення світу, – з'явилося місце для виведення неумотивованих злodianь, що цілком логічно увійшло в інституційно-теоретичну специфіку тогочасного співвідношення влади-знання.

М. Фуко серед таких процесів генералізації, як поєднання психіатрії та адміністративного управління, нового сімейного запиту до психіатрії, відзначає також у висунені політичного запиту до психіатрії. – „до психіатрії звернулися із проханням про щось таке, що би можна було б назвати дискримі-

нантом, політико-правовим дискримінантом індивідів, груп, ідеологій і навіть історичних процесів” [1, с. 187]. Він також вважає, що саме традиція теорії суспільного договору і стала таким дискримінантом, що відділив хороші/нехороші, правильні/неправильні політичні режими. При побудові такої теоретичної конструкції відповідна ціль не ставилась, однак її у подальшому використовували і у такому ракурсі.

Уже після Великої французької революції, у кінці XVIII століття таким фактором дискримінації стала історія загалом. Історія як нитка, що об’єднує минуле і майбутнє, що відкидає усе небажане, що нанизує лиш те, чим повинна бути людина та держава. Та останнім дискримінантом у сфері політичного є психіатрія – „порівняно із двома її попередниками – політико-юридичним і історичним – цей дискримінант, безсумнівно, більш слабкий теоретично, однак його перевага хоча б у тому, що він підкріплений діючим знаряддям санкції та ізоляції, бо медицина як влада, психіатрична лікарня як інститут служать якраз для того, щоб ефективно санкціонувати операцію розрізнення” [1, с. 188].

У цілому слід відзначити ще одну важливу тенденцію – якщо за часів деспота покарання здійснювалося над тілом, над процесом його руйнування, то у нових механізмах влади воно стає їх елементом. Так народжується „політична анатомія”, за висловлюванням Фуко. Основою такої анатомії є дисципліна.

Дисципліна ґрунтується на кількох нормативних параметрах.

По-перше, розподіл індивідів у просторі. „Дисципліна вимагає відмежування, специфікації місця, відмінного від усіх інших і замкненого саме у собі. Відмежованого місця дисциплінарної монотонності” [2]. Однак цей принцип не є достатнім – розмежування передбачає постійне розділення індивідів на свого роду атоми, яким не варто дозволяти масової об’єднаності. Таким чином, через функціональне розміщення індивідів соціальний простір потроху кодується, набуває чіткої визначеності і стратифікації. Окрім цього, у зв’язку із потребою взаємодоповнюваності, продовжуваності задля функціонування всього організму, вводиться певна стратифікаційна мережа, за одиницю відліку у якій взято ранг. „Дисципліна – мистецтво рангу і техніка перетворення розміщень” [2].

По-друге, контроль над діяльністю. Він передбачає розподіл робочого часу, ритмічність робочого циклу, деталізацію дії у часі, зв’язок між тілом і об’єктом – „дисципліна

визначає, які відношення тіло повинно підтримати з об’єктом, яким воно маніпулює” [2]. Ну і, звісно, повне використання – заборона просто так витратити час, а використовувати кожну секунду. Як бачимо, час украй важливий у врахуванні специфіки влади – її лінійне розгортання забезпечує стабільність функціонування влади. Остання ж також відчуває на собі важливість часу з огляду на зміни у формах знання.

По-третє, в цілях функціонування ефективної машини важливим є складання сил – одиничне тіло стає елементом, який потрібно скласти, докласти для ефективного функціонування усієї машини, „чітко розрахована система сил потребує чіткої системи командування. Вся діяльність дисциплінованого індивіда повинна посилюватися наказами, ефективність яких визначається ясністю і короткістю” [2].

У цілому, вважає Фуко, дисципліна створює чотири типи індивідів, чи індивіда із чотирма характеристиками: „він клітинний (у грі просторового розподілення), органічний (кодування діяльності), генетичний (сумування часу) і комбінований (складання сил)” [2]. Відповідно для того, що добитися таких от наслідків, використовуються такі методи – будівництва таблиць, прописування часу, примус до вправ, і використання тактики. Тактики – це вже безпосереднє уміння із виокремлених тіл створювати апарати, у межах яких функціонує влада.

Сучасне суспільство, за Фуко, побудоване відповідно до засад паноптизму. Засновок його механізмів влади слід вбачати в ідеї паноптикону. Паноптикон – це конструкт Бен-тама, який розробив таке бачення тюремного закладу, у якому видимість – це пастка. Паноптикон – це така архітектурна споруда, в якій в’язень відчуває спостережуваність за власною персоною, однак немає видимої присутності наглядача, „звідси – основна ціль паноптикону: привести в’язня у стан свідомої і постійної видимості, яка забезпечує автоматичне функціонування влади” [2]. Це принцип видимості і недосяжності влади, її неможливо виявити, перевірити її споглядання: „паноптикон – машина для розбиття пари „бачити-бути видимим”: людина в колоподібній будівлі повністю видима, але сама ніколи не бачить; із центральної вежі наглядача бачить усе, однак сам він невидимий” [2]. Паноптикон забезпечує навіть видимість, контроль за власними механізмами, оскільки можна контролювати навіть обслуговуючий персонал.

Відповідно, паноптикон серйозно відрізняється від першого свого прототипу, – міста, охопленого чумою. У політичному сенсі місто, охоплене чумою, вимагає сурових меж, непорушності закону, дисциплінарну прописаність усіх аспектів буття людини, ієрархічної стрункості та прив'язання кожного індивіда по параметрів істинності.

У першому випадку основою контролю виступає надзвичайна ситуація, тоді як паноптикон є засобом контролю в умовах повсякденного життя. Відразу слід відзначити зміну у функціонуванні саме політичного аспекту механізмів влади – підконтрольність уже не описується схемами боротьби проти чогось, відтепер вона ґрунтується на повсякденності, звичності спостереження. Уже відмерла потреба у конкретному аспекті застосування контролю і нагляду – „паноптикон – форма політичної технології, яка може і повинна бути відділена від усякого конкретного застосування” [2].

При цьому невидимий тиск влади діє набагато сильніше, ніж її постійне муштрування індивіда – за умов паноптикону вона може проявитись у будь-яку секунду і саме такий психологічний аспект діє набагато ефективніше, аніж тотальне втручання. „В умовах паноптикону сила влади полягає в тому, що вона ніколи не втручається, а діє невимушено і безшумно, вона утворює механізм, чії дії витікають одна з одної” [2].

Модель міста, зараженого чумою, явно програє у цьому плані – абсолютно насильницька, відверта у своєму втручанні, усюди простежувана. Паноптикон натомість розширює зону свого впливу з метою її економізації та збільшення її ефективності, – „його ціль у тому, щоб зміцнити соціальні сили – підняти виробництво, розвинути економіку, поширити освіченість і підвищити рівень суспільної моралі” [2]. Це дійсно так. Саме така, позитивна, а не негативна роль влади, не тиск, а спостереження, становлять ідейну серцевину паноптикону. Тому межі його впливу важко простежити – він усюди і ніде. Така влада не може знайти серйозного опору – бо мовчазна згода громадян на таку підконтрольність випливає із самої мети її функціонування.

Паноптична влада якнайтонше виражає специфіку сучасного суспільства з його страхами та проблемами – тероризм, асоціальність, маргіальність – усе це тільки і долається через таку ненасильницьку видимість. Бо пройшли часи тотального насилля, пройшли часи видимих загроз і кривавих протестів. Відтепер загроза лежить у най-

більш сірих шарах суспільства – і вже немає явних характеристик протиправності. І лише „всевидяче око” здатне уловити та ліквідувати загрозу. По суті паноптикон – це демократичний аналог „Старшого Брата”. Видимий контроль – найдосконаліший. Відчуття тотальної простежуваності діє сильніше за організований нагляд, бо жодних гарантій спокою немає, усевидимість заспокоює. І виводить із себе. Різниця лиш у розташуванні по відношенню до порядку „правильності”.

У цілому відмінність паноптикону від усіх попередніх варіантів дисциплінарної влади полягає у таких характеристиках:

1. Функціональна інверсія дисциплін. Якщо колись вони носили негативний статус – їхня роль полягала у нейтралізації небезпек, прямому втручанні та обмеженні життя людини, то тепер їхня роль виключно позитивна і полягає у збільшенні корисності індивідів.

2. Розмноження дисциплінарних механізмів. Механізми контролю постійно розмножуються, діляться, спеціалізуються, пролазять у всі сфери буття людини. Також зростає інституційне розгалуження спостережень і контролю.

3. Державний контроль над дисциплінарними механізмами. Це зрозуміло, повинна бути центральна інституція, вежа паноптикону, яка би здійснювала контроль за дисциплінарними механізмами. А також держава є центральним елементом спостереження і контролю з боку влади.

У цілому дисципліну не можна ототожнювати ні з інститутом, ні зі статусом людини, ні з апаратом, це тип влади, нове наповнення суті її механізмів, що покладається, засновується на сукупності тактик та стратегічних направленостей, заснованих на ідеї контролю. Як зазначає Фуко, „наше суспільство – суспільство нагляду, а не видовища” [2]. На місце показової величі влади приходять її видима відсутність, невидима усюди-сутність. Влада тепер тотальна в силу того, що її неможливо простежувати. І ця мовчазна сила нагляду набагато дієвіше, адже злившись із позитивною необхідністю власного буття у свідомості людини вона фактично позбавляє останнього способів самовиведення із контрольованості.

І на завершення доцільно навести специфіку становлення дисциплінарного суспільства з огляду на історичну процесуальність (у єдності юридичних, політичних, наукових факторів), виведених Фуко:

1) в цілому слід підкреслити, що дисципліни є техніками, що покликані впорядкову-

вати людські життя і їх множинності. Однак особливість дисципліни полягає в тому, що „вона намагається ввести тактику влади, яка відповідає трьом критеріям: використання влади повинно бути максимально дешевим економічно; дії цієї соціальної влади повинні бути максимально сильними і поширюватися якомога далі без провалів і пробілів; і нарешті, „економічне” зростання влади повинно бути пов’язано з виробництвом апаратів (навчальних, військових, промислових, медичних), усередині яких вона відбувається; коротше кажучи, потрібно одночасно збільшувати як послух, так і корисність усіх елементів соціальної системи” [2];

2) паноптична модальність влади у сукупності всіх її механізмів напряму не залежить, не виводиться із інституційної системи політико-юридичних відносин. Однак вона не є абсолютно незалежною – „суспільний договір можна розглядати як ідеальну основу права і політичної влади; паноптизм виступає повсюди поширеною технікою примусу” [2];

3) окремо ці техніки мають власну історію. Однак на сучасному етапі розвитку влади вони перетинаються, взаємодоповнюються і підсилюють одна одну.

Отже, сучасна стратегія влади постає у механізмах дисциплінарності. Саме дисципліна допомагає перетворити людей на об’єктів, на сонові різних сфер її буття – від медицини до політики. Дисциплінарність забезпечує нормалізацію у функціонуванні суспільно-державної системи – через дискурси, що ґрунтуються на співвідношенні влади-знання.

Водночас слід зауважити, що Фуко визначає і деяке зміщення акцентів у сучасній стратегії влади, що свого часу підмітив і Дельоз. На його думку, „і дисциплінарні суспільства, в свою чергу ввійшли у стадію кризи,

поступаючись поступово місцем новим силам ... тепер ми вже не живемо у дисциплінарному суспільстві, ми не є більше такими” [5, с. 26].

На зміну дисциплінарності приходять контроль. Це вже абсолютизація повною мірою сутності паноптизму – дисциплінарні інституції типу сім’ї, освітніх закладів, в’язниці постійно реформуються, між ними стираються межі у сенсі дисциплінарної замкненості. Більше не потрібно дисциплінувати громадянина – він під постійним контролем, відповідно, дисциплінування – виключно його особистий пріоритет. Людині притаманно тепер самій себе дисциплінувати, володіючи при цьому фікцією свободи – свободи самій обирати, як себе дисциплінувати.

Контроль – це модус нової дійсності влади, що відзначається небувалою нестатичністю, постійною змінюваністю своєї структурної складової, а також і видозміни внаслідок надчуттєвої реакції на зміни знання. Саме влада як контроль – оце і є результат співвідношення влади та знання на сучасному етапі розвитку суспільства та держави.

У результаті владу слід розуміти як стратегію функціонування специфічних механізмів контролю та організації соціально-політичного виміру буття людини. Саме таке трактування влади розкриває її специфіку у політичному вимірі. Крім цього, саме таке означення влади якнайточніше виражає її значення та статус у межах дослідницьких стратегій Мішеля Фуко. Цей статус, специфіка полягає у всюдї проникливості влади, її наповненні практично усіх відносин, у які вступає людина, при цьому самій владі як концепту не слід надавати якого центрального, стержневого статусу – вона всюдї і ніде.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фуко М. Ненормальные / М. Фуко. – СПб.: Наука, 2005 – 432 с.
2. Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы [Электронный ресурс] / М. Фуко. – Режим доступа: http://ru.philosophy.kiev.ua/library/foucault/03/fuko_oglavlenie.html
3. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук / М. Фуко; [пер з фр. Визгин В., Автономова Н.]. – СПб.: А-сэд, 1994. – 408 с.
4. Тур М. Г. Некласичні моделі легітимації соціальних інститутів/ М.Г. Тур. – К.: ПАРАПАН, 2006. – 396 с.
5. Делёз Ж. Переговоры / Ж. Делёз. – СПб.: Наука, 2004. – 240 с.